

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KARAR MEKANİZMALARINA KATILIMI

Ayşegül GÜLER*

Öz

Sivil toplum kuruluşları, kuruluş şartları kanunla belirlenen toplum yararına hizmet gösteren kuruluşlardır. Zaman zaman amaçlarının dışında faaliyet sürdürdükleri görülse de bu, sivil toplum kuruluşu geleneğinin kökleşmemesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarih içindeki yeri, işlevi, gelişim süreci, batı toplumlarındaki sivil toplum kuruluşlarının oluşumundan farklılık göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, etkileri ve toplum içindeki rolü önemlidir. Çalışmada Türkiye'de faaliyet sürdüren sivil toplum kuruluşlarının gerçekte sivil toplumu temsil edip etmediği, etkinliği ve gelişimi önündeki engellere yer verilmiştir. Bu doğrultuda bilgiler içerik olarak incelenerek analiz edilmiştir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşları henüz toplumda olması gereken rolü üstlenebilecek şartlara sahip değildir. Sivil toplum kuruluşu sayı ve çeşit olarak fazla olmasına rağmen toplumla karar mercileri arasında gerekli iletişimi sağlayamamaktadır. Oysa bu kurumların işleyişinin kurumsallaşmış şahıslar yerine kitlelerini temsil etme misyonunu üstlenmesi beklenmektedir. Bu çalışmanın amacı sivil toplum kuruluşlarının karar mekanizmalarına katılımı noktasında hangi aşamada olduğunu özellikle Türkiye bazında ele almaktır. Karar mekanizmalarına katılımın artması için sivil toplum kuruluşlarının bilgi birikimi açısından daha donanımlı hale getirilip daha etkili olması gerekmektedir. Çalışmada sırasıyla, sivil toplum kuruluşu kavramı ve tarihsel gelişimi açıklanmış, sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları, işlevleri, karar mercilerine etkileri, topluma yansımaları, sivil toplum kuruluşlarının araçsallaştırılması ve sivil toplum kuruluşlarının sivilleşmesi önündeki engeller incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşu, Devlet, Toplum.

PARTICIPATION OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN DECISION MAKING IN TÜRKİYE

Abstract

Non-governmental organizations (NGOs) are entities established for the benefit of society, with their conditions of establishment defined by law. While occasional instances of straying from their intended goals are observed, this is attributed to the absence of a well-established tradition for NGOs. In Turkey, the

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, aysegulguler@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5014-4825>

historical context, functions, and development process of civil society organizations differ from those in Western societies. The activities, effects, and role of these organizations in society are crucial. This study delves into whether NGOs operating in Turkey truly represent civil society and explores the barriers hindering their effectiveness and development. Information in this regard is analyzed by examining the content. NGOs in Turkey currently lack the necessary conditions to assume the role they should play in society. Despite their numerous and diverse nature, they struggle to facilitate the required communication between society and decision-makers. However, there is an expectation for these organizations to become institutionalized, taking on the mission of representing the masses instead of individual interests. The objective of this study is to scrutinize the level of participation of civil society organizations in decision-making mechanisms, particularly in Turkey. To enhance participation in decision mechanisms, NGOs need to be better equipped in terms of knowledge and become more effective. The study will sequentially explain the concept of NGOs and their historical development, delve into the fields of activity, functions, effects on decision-makers, societal reflections, instrumentalization, and the obstacles to the evolution of NGOs.

Keywords: Non-Governmental Organizations, State, Society.

Giriş

Sivil toplum kuruluşu (STK) demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, demokrasinin okulu kabul edebileceğimiz devletten bağımsız hareket edebilme kabiliyeti bulunan ve siyasi iradeyi kamuoyu oluşturarak etkileyebilme kapasitesi bulunan örgütlenmeler olarak tanımlanır (Akatay ve Yelkikalan, 2007, s. 1-10). Diğer bir ifadeyle devlet denetimi dışında kalan, belli bir siyasi nitelik içeren, esas itibarıyla toplumla ilgili her alanda sorunları çözmeye dönük etkinlikleri hayata geçirmeye çalışan sorunların tartışıldığı (Keyman, 2006, s. 16-17) özerk hareket sahası sivil toplum olarak ifade edilmektedir (Saran, 2004, s. 44). Sivil toplum kendi imkânlarıyla ayakta durmaya çalışan, devletten bağımsız olmakla birlikte devlete yabancılaşmayı gerektirmeyen, devletle toplum arasında aracı niteliğinde olan (Sarıbay, 1998, s. 90) ancak devletin temel fonksiyonlarını üstlenmeyi amaçlamayan ve devletle çatışmaya girmeyen, mümkün olursa devletin kurumsal gücünü arkasına almaya çalışan, kaynakları kendi lehine koordine etme refleksi gösteren bir yapıdadır. STK'lar insanların hem kendini ifade etme hem de haklarını arayabilme imkânı buldukları örgütlerdir. Çeşitli amaçlar için kurulan STK'ların varlığı, toplumsal açıdan halkın taleplerini farklı kuruluşlarla daha rahat ifade edebildiği bir yapıyı oluşturmaktadır. Bu yüzden sivil toplumun ne anlama geldiği veya kimin hangi anlamda kullandığından ziyade kişilerin bu kavramı nasıl algıladığı daha önemlidir (Aktay, 2008, s. 70-71). Çünkü algılamaya göre STK'lardan özellikle bu oluşumlara dahil olanlar tarafından bazı işlevler beklenmektedir. Zira sivil toplum kuruluşları devletin, toplumu kontrol etmeye yönelik bir aygıtı değildir. Aksine toplum, devleti istekleri hakkında

STK’lar aracılığıyla bilgilendirir ve bu isteklerinin gerçekleştirilmesini bekler. Özetle hakkında kabul gören tek görev ya da tanımın bulunmadığı STK’lar siyaset yapıcılarının bir aracı ya da onları dengeleyici bir görevde olabilmektedir.

Türkiye’deki STK’ların karar mercileri ve siyaset yapıcılar üzerinde etkilerini değerlendirmek önemlidir. Sivil toplum kuruluşu kavramının tarihsel gelişimi, işlevleri ve toplum içindeki etkileri çalışmada farklı boyutlarıyla irdelenmiştir. Bu doğrultuda STK tanımına yer verilerek, amaçları hakkında genel bilgilendirmenin ardından Türkiye’deki STK anlayışının amaçlarına ne kadar yakın olduğu, işlevlerini yerine getirmede yeterli olup olmadığı, siyasal karar alma sürecine ne kadar etki edebildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

1. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞU KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Günümüzde sivil topluma nelerin dâhil edileceği konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. Bazılarına göre insanların herhangi bir güç tarafından zorlanmaya tabi tutulmadan içinde bulunup hareket edebileceği alan olarak görülmektedir (Doğan, 2000, s. 27-28). Sivil toplum insanların değişik çıkar ve amaçlarından kaynaklanan çatışma konularına rağmen birlikte yaşayabildikleri özgürlük alanı (Kukathas, 1999, s. 27-28) ve modern toplumların sorunlarını çözmek için bir platform oluşturmaktadır (İbrahim ve Wedel, 1997, s. 18). Toplum içerisinde bir harekete mensup olmak veya sempati duymak bu alanda yapılan etkinliklere katılmak sivil toplumun göstergeleri arasında yer almaktadır (Bottomore, 2017, s. 52). İslam toplumunda ise 622 yılında Medine’de oluşturulan yapı, değişik sosyal grupların hak ve sorumluluklarının belirlenerek sivil toplum oluşturma ve yeni bir kültür ortaya koyma projesi olarak kabul edilir (Aktay, 2005, s. 12).

Bugünkü anlamda olmasa bile Türk toplumunda insanlar arasında dayanışmayı sağlayan, toplumun ihtiyaçlarına çözüm oluşturmayı amaçlayan vakıfları STK’ların ilk örnekleri olarak görmek gerekir. Çünkü bu sayede Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti altında yaşayan Müslüman olmayan halkların kendilerine ait hukuki ve kültürel hayatlarına karışılmamış (Demir, 1999, s. xv) ve vakıflar da sosyal hayatı etkileyen birçok hizmeti yerine getirmiştir. Yani batı kökenli bir kavram olan sivil toplum Türk toplumunda vakıflar adıyla faaliyet sürdürmüş ve toplumda ihtiyaç duyulan her alanda varlık göstermiştir.

Devletle halkın karşı karşıya gelmesini önleyen vakıflar (Kırılmaz, 2013, s. 40) Müslüman toplumlarda sivil toplumun farklı adlandırılması olmakla birlikte sosyal devlet gereklerini yerine getiren, çevre ve hayvanlarla ilgili de çalışma yapan kuruluşlardır. Bu hizmetlerin hiçbir karşılık beklemeden yapılmış olması STK’ların tarih içerisinde var olduğunun kanıtı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nde uygulanan müsadere

usulü ve dini kültürel değerler vakıfların ülke sathında yaygınlaşmasına da vesile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde sosyal sınıfları ortaya çıkaran modernleşmenin görülmemesi sivil toplumdan bahsetmeyi zorlaştırırsa da günümüzde yüklenen anlam açısından Osmanlı toplumunda sivil toplum olarak nitelenebilecek ilk teşebbüs 1856'da kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'dir. Diğer bir örnek ise Müslümanların 1877 Rus Savaşı nedeniyle göç edenlere yardım amacıyla kurduğu Hilal-i Ahmer Cemiyeti günümüzdeki adıyla Kızılay Derneğidir (Cihan, 2007, s. 61-77). Ancak Tanzimat döneminin etkileri arttığı için toplumda dünya görüşü değişmeye başlamış, vakıflar işlevsizleşmiş ve batı merkezli STK'lar ülkemizde de alan bulmaya başlamıştır. Bu aşamada devlet, sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıkan hak aramaya yönelik organizasyonların yerine, devletten bağımsızlık elde etmeyi amaçlayan oluşumlarla da karşılaşmıştır. Bu tür gelişmeler, devletin vatandaşların oluşturduğu bu tür organizasyonlara şüpheyle yaklaşmasına neden olmuştur. Bunda Avrupalıların kendi değerlerini gittikleri yerlere taşıırken bu değerleri evrensel değerler olduğu iddiasıyla dayatmaları da etkili olmuştur. Oysa her toplumun kendine özgü kültürel kodlarını taşıyan teşkilatlanma modelleri bulunmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde sermayeyle emek arasında yaşanan ilişkinin emek lehine iyileştirilmesi amacıyla oluşturulan STK'lar, tarım toplumu olan Türk toplumunda sınıf mücadelesi yaşanmadığından batı kurumları örnek alınarak tasarlanmış ve devlet eliyle STK'lar oluşturulmaya başlanmıştır.

İnsan haklarının batı merkezli bir yaklaşımla oluşturulmasına karşın batı dışındaki medeniyetlerin de aynı yaklaşımları sergileyen davranış biçimleri ve standartlarının bulunduğu kabul etmek gerekir (Falk, 2002, s. 149). Sivil toplum kavramı batıda ortaya çıktığı dönemde, insanların devlet denetimi olmadan çıkarlarını sağlayabilmesinin meşru olduğunu kabul ettirmeye çalışan örgütlenmeler olarak görülmüştür (Aksoy, 2008, s. 19). O yüzden batıda sanayileşme sürecinde sermaye-işçi sorunlarını çözmek amacıyla kurulan STK'lar tarım toplumu olan Türkiye'de yukardan aşağı gelişen bir talep olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de meşrutiyet anayasalarında özellikle 1909 Anayasasında sivil toplumun oluşmasına yönelik yer alan hükümler olmasına rağmen savaş süreçleri nedeniyle istenen gelişme sağlanamamıştır. Özellikle 19. yüzyıl içinde değişik coğrafyalardan gelen insanları kaynaştırmak amacıyla uygulanan tek kültür ve tek tipçi anlayışı zamanla toplumun değerleriyle savaşı hale gelmiştir.

Sık sık gündeme gelen ihtilal ve müdahaleler STK'larda derin yaralar açmıştır (Kırılmaz, 2013, s. 65). Kişilerin devlet karşısındaki güçsüzlüklerine çare aramasının değişik bir ifadesi olarak kabul edilen sivil toplum faaliyetleri Türkiye'de 1950'de tek partili hayatın sona ermesiyle başlamıştır. Türkiye'de 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanununun 17/06/1965'de yürürlüğe girmesiyle sendikalar kurulmaya başlamış, Haziran 1965'de ilk memur

sendikası “Türkiye Devlet Büro Görevlileri Sendikası” adıyla Ankara’da kurulmuştur. 1960 sonrasında oluşturulan vesayet kurumları siyasi istikrarsızlıkları kullanarak STK’ları kendi sözcüleri gibi kullanmaya başlamıştır. Yine de 1980 öncesinde sendikalaşma oldukça yaygınlaşmış, polis teşkilatı içerisinde de sendikalar oluşturulmuştur. O dönemde Türkiye’de faaliyet sürdüren sendikalar, ağırlıklı olarak sol-sağ kavramları üzerinden toplumdaki hoşgörü ortamının zedelenmesine ve toplumun siyasilleşmesine, derin hatlarla ayrışmasına yol açmıştır. Bazı görevliler bunu 12 Eylül 1980 ihtilalinin gerekçesi olarak göstermiştir. Neticede demokratik hakların askıya alındığı 1980 darbesi siyasal yelpazenin değişik renklerine ayırım yapmaksızın baskı yapmış ve devletten dışlamıştır. İhtilal döneminde STK faaliyetlerinin askıya alındığı ve siyasi partilerin kapatıldığı bir dönem yaşanmıştır. 1982 Anayasası STK’lar konusunda açıklık getirmemiş ve ülkede STK’lar faaliyette bulunma mücadelesi başlatmıştır. Eski siyasi partilere uygulanan siyaset yasağının kaldırılması ve Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle siyasette sivilleşme dönemi yaşanmış ve böylece STK’ların çalışma ve etkinlik alanlarında bir ivme kazanılmıştır.

STK’ların yaygınlaşmasında 1980’lerde ortaya çıkan ekonomik gelişmeler yanında eski siyasilerin baskıdan korunmak için daha az siyasi gözükken sivil örgütlenmeleri seçmeleri etkili olmuştur (Wedel, 1997, s. 140-142). Batıda sivil toplum kentleşme süreciyle yaygınlaşmıştır. Türkiye’de ise askeri toplumun karşıtı olan anlamı taşımamasına rağmen, sivil toplum kavramı ağırlıklı olarak askeri idarenin muhalifleri tarafından 1980’li yılların başından itibaren popülerleşmiş ve dile yerleşmiştir. Türkiye’de demokrasi yönünde atılan adımların STK’ların girişiminden ziyade Avrupa Birliği’ne üye olma sürecinde bir nevi dış zorlamalarla gerçekleştirildiği de görülmektedir (Erözden, 2005, s. 175-185). Çünkü Avrupa Birliği demokrasinin teşvik edilmesini öngörmektedir (Ayata, 2016, s. 3). Kopenhag kriterlerine uyum sürecinde yapılan icraatlar ile sivil toplum, adından sıkça söz edilen bir kavram haline gelmiştir (Aktay, 2008, s. 57). Türkiye’de STK’ların kuruluş ve işleyişine ilişkin hükümler iki kanun ile düzenlenmiştir. Birinci kanun kamu görevlilerinin ortak hak ve menfaatlerinin korunması, sendikalarda görev alacak kamu görevlilerinin hak ve sorumluluğunun belirlenmesi amacıyla 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu’dur (“Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu”, 2001). İkinci kanun ise işçi-işveren sendikalarının kuruluş, işleyiş, örgütlenme gibi konularda ekonomik, sosyal durum ve çalışma şartlarını belirleyen toplu iş sözleşmeleri yapmasına izin veren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu’dur (“Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu”, 2012).

Türkiye’de pek çok alanda STK’ların faaliyet gösterdiği görülmektedir. Örneğin STK’lar dernek, vakıf, sendika ve siyasi partiler olabilir. Ayrıca bu STK’lar tüzel kişiliğe sahiptir. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de 101.358 faal dernek

bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023a). Bunlardan Türkiye’de kurulmuş olup, varlığını devam ettiren vakıf sayısı 14.07.2023 tarihi itibarıyla 6.254’dür (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023b). 5253 sayılı dernekler kanuna göre Türkiye’de izin verilen yabancı STK sayısı ise 132’dir (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2023c). 30.06.2023 itibarıyla 2992 meslek odası (TESK, 2023) ve 84.232 kooperatif bulunmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2023). Ayrıca Türkiye’de 132 siyasi parti bulunmaktadır. Buna rağmen Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 28.dönem milletvekili genel seçiminde seçime katılan siyasi parti sayısı 24 olmuştur (YSK, 2023). Özelde siyasi partiler olmak üzere Türkiye’deki STK’lar kendini ya siyasi iktidarın yanında ya da karşısında olmak şeklinde konumlandırabilmektedir (Tosun, 2001, s. 412). Netice itibarıyla sivil topluma yönelik ilginin zaman içerisinde artması ile STK’ların devletle olan ilişkilerinin önemi de artmıştır. Devlettten bağımsız ancak onun çizdiği sınırlar dâhilinde işlevlerini yürüten bu kurumların genel kabul gören şekliyle öncelikli hedefi, kendi savunduğu değerlerinin korunmasıdır.

2. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FAALİYET ALANLARI VE KARAR MERCİLERİNE ETKİLERİ

Batıda kilise iktidarının sona ermesiyle başlayan, demokrasinin önem kazanması ve siyasal katılımın kabul edilmesi sürecinin etkileri zamanla tüm dünyaya yayılmıştır (Karagöz Yerdelen, 2021, s. 23). Bu gelişme sonunda kurulan STK’lar aracılığıyla yerel düzeyde karar alma sürecine katılımı bazı amaçlara ulaşmak istenmektedir. Bu amaçlardan bazıları yerel hizmetlerin daha etkin, hızlı, ucuz olması, yerel demokrasinin güçlendirilmesi ve siyasal kültür düzeyinin iyileştirilmesidir. Böylece halk dâhil olduğu karar süreci sayesinde ulaşılan noktada daha memnun olmakta ve başka hedeflerine ulaşması da kolaylaşmaktadır. Ancak sivil toplumun hükümetle birlikte varlığı zor olabilmektedir. Çünkü sivil toplumun gelişmiş olduğu Amerika Birleşik Devletleri’nde bile sivil toplum aşırı güçlü, seçilmiş ve kurumların işleyişini kendileri lehine çarpıttığı eleştirisi almaktadır. Yani sivil toplum düzeyi gelişmiş olarak kabul edilen yerlerde bile bu oluşumlar kuşkuyla karşılanabilmektedir (Keleş, 2021, s. 49). Bazı görüşler STK’ları sömürge anlayışının devamı ve savunucusu olarak kabul ederken, diğer görüşler STK’ların gönüllü faaliyetlerinin herkesi refah seviyesine ulaştırmayı hedeflediğini ve insanların iyiliği için çalıştığını ileri sürmektedir. Esasen STK’lar kendilerini devletin yerine koyan birimler olmayıp devletin faaliyetlerini tamamlamakta (Sharma, 2001, s. 151), sorunları vurgulamak ve en azından çoğunluğun işine yarayacak çözümler aramak için işletme ve kamu kuruluşları ile ortak çalışma zemini oluşturmaktadır (Kong vd., 2002, s. 121). Bu yüzden STK’ların faaliyet gösterdikleri alanlar ve karar mercilerini

etkileme kapasiteleri incelenirken demokrasi kavramının ele alınması gerekmektedir.

Sivil toplumda demokrasi kavramı önemlidir. Demokrasi, iktidarın kuvvete başvurmadan halkın hür iradesini seçim yoluyla ortaya koyduğu kurum ve kuralları belirli bir sistemdir. Sivil toplum ise devlet otoritesinin daraltılması, uzlaşmaya dayanan toplumsal özgürlüklerin hukuk kuralları içerisinde genişletilmesi, toplum içindeki farklı grupların kendisini ifade etmesi için gerekli şartların oluşturulmasını ifade etmektedir (Demir, 1999, s. viii). STK’ların katılımcılığa önem vermesi, içinden çıktığı toplumun demokrasi geleneği ile yakından alakalıdır (Tosun, 2001, s. 151). STK’lar genelde otoriter sistemlere alternatif arayışlarından beslenir ve otoriter idareler tarafından yönetilen devletlerde daha caziptir (İbrahim ve Wedel, 1997, s. 12-13). Türkiye’de demokrasiyi geliştirme çabaları basite indirgenerek “toplumdan yana olanlar” ile “devletten yana olanlar” arasındaki çatışma olarak değerlendirilmiştir (Sarıbay, 1998, s. 89). Bu doğrultuda Türkiye’de STK tanımlarında devlet merkezde olup hükümetler üzerinde baskı oluşturmak isteyen güç, devlet dışı aktörler gibi kelimelere vurgu yapılmaktadır (Tabakoğlu, 2002, s. 137). Oysa Türkiye’deki STK’lar kuruluş amaçları bakımından çok geniş bir yelpaze oluşturduğundan ortak kararlar güç birliği meydana getirmesi zorlaşmaktadır. Diğer taraftan STK’lara üyelerin dünya görüşleri ve beklentileriyle yöneticilerin hedefleri her zaman örtüşmemektedir. 1960’lardan itibaren Türkiye’de yaşanan kırsaldan kentlere göçlerle birlikte insanlar, hemşehri dernekleri kurmaya, bireysel faaliyetlerle ulaşamayacakları etkileme gücüne birlikte hareket ederek ulaşmaya ve toplumsal hayatta zorlukların yaşanmasını engellemeye çalışmaktadır. Ancak bu derneklerin ilk etapta karar mercilerini etkilemek gibi bir amacı yoktur. Örneğin hemşehri STK’ları hemşehrileri ile irtibat halinde kalmak isteyenlerin dâhil olduğu kuruluşlardı. Ancak bu STK’lar seçimlerdeki oy potansiyeline göre rağbet gören mekânlara dönüşmüştür. Bu durum ise nüfus çoğunluğunu kullanan STK’ların taleplerini karar mercilerine daha güçlü şekilde iletmesine, ayrıcalık elde edebilmesine ve hedeflerine ulaşmasına faydalı olabilmektedir. Zira Anadolu şehirlerinden büyük şehirlere göç eden ve büyük şehirlerde yaşamaya başlayanların nüfusu geldikleri illerin nüfusundan daha fazla olabilmektedir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Sivas nüfusu 2022 yılına göre 627.523’dür. İstanbul’da yaşayan Sivas nüfusuna kayıtlı kişi sayısı ise 765.784’dür (TÜİK, 2022).

Özetle STK’lar siyasal amaçlı kuruluşlar olmamakla birlikte siyasetçilerin siyasi tercihlerini yaparken dikkate almak zorunda kaldığı bir oluşum olup (Tosun, 2005, s. 126-127), siyasi sistem içinde siyasi parti ve temsil ettikleri siyasi görüşlerin üstünde bir konumda bulunmaktadır (Doğan, 2013, s. 308). Çünkü siyasi partiler seçim veya kriz döneminde kamuoyu desteğine ihtiyaç duymaktadır. STK’ların üye sayısı siyasi partiler açısından potansiyel oy anlamı taşımaktadır. Devlet desteğiyle ayakta durabilen bir kısım STK’lar özellikle seçim dönemlerinde siyasi partilerin bir şubesi gibi

çalışmaktadır (Aksoy, 2008, s. 60-80). İktidar gücünü elinde bulunduranlar sivil toplum teşkilatlandırmalarını bazı durumlarda engellemeye çalışırken, bazı STK'ları da manipüle edip onları destekleyerek toplumun yönlendirilmesine çalışmakta ve bağımsız STK'ların önünü kesmeyi hedeflemektedir (Ensaroğlu, 2001, s. 96).

Geçmişte devletler, sınırları içinde tek yetkili otorite sahibi olarak bu yetkisine saygı duyulmasını isterken (Falk, 2002, s. 26) günümüzde STK'lar ortaya koydukları reaksiyon ve önerilerle ülke siyasetinin gündemini belirlemeye başlamıştır (Paker, 1998, s. 11-12). Bu yüzden STK'lar sahip oldukları oy potansiyeli ve haberleşme imkânlarını kullanarak çabuk reaksiyon gösterme imkanına sahip olduğu için merkezi hükümet ve yerel yönetimler tarafından daha fazla desteklenmektedir.

Zamanla STK'ların karar mekanizmalarına katılımları gelişmiştir. Çünkü 21. yüzyılda siyasi anlayış devlet merkezlikten bireyi merkeze alan bir yapıya yönelmiştir (Duran, 2005, s. 189-190). İnsanlar temsili demokrasilere belli sürelerle verdiği yetkiyle gelişmeleri dışarıdan seyretmek yerine, STK'lar üzerinden eğilimlerini sürekli canlı tutma iradesi göstermektedir (Paker, 1998, s. 11-12). Halk etkili STK'ların yürüttüğü faaliyetlere katılarak aktif vatandaş kimliği kazanmaktadır (Tosun, 2001, s. 180). Bunun içindir ki STK'lar siyaseti sürekli etkilemenin bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Doğan, 2002, s. 255). İnsanlar kendi düşüncelerini geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla STK şemsiyesi altında bir araya gelmektedir (Doğan, 2013, s. 141). Bu yüzden çoğu yerel düzeyde ihtiyaç duyulan konularda çalışan, insanların sorunlarını hafifletmeyi amaçlayan (Bachani vd., 2015, s. 74-75) STK'ların sayısı ve önemi giderek artmaktadır. İnsanların bir kısım ihtiyaçlarının daha kolay karşılanacağı yolundaki beklentileri bu örgütlere katılımı artırmaktadır (Yıldırım, 2004, s. 16). Diğer yandan STK'lar arasında olabilecek muhtemel rekabet ise, sosyal veya çevresel sorunların (Poret, 2019, s. 3-13) artmasına değil çözümüne önemli katkıda bulunabilir.

Yine de STK'ların siyasi hareket olmamakla birlikte siyaseti etkileyebileceği, baskı grubu oluşturabileceği ve siyasi taleplerinin yerine getirilmesi için faaliyette bulunabileceği ancak siyasetten bağımsız olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Emre, 2008, s. 89). STK'lar yapısı gereği siyasi bir eğilimden uzak durmalıdır. Taleplerinin gerçekleşebilmesi siyaseti etkilemesine bağlı olduğu için baskı grubu olarak hareket edebilir. Ancak az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda en büyük işveren devlet olmaya devam ettiği için STK'ların sorunların çözümünde kendi toplumsal güçlerine dayanmak yerine siyaset kurumuyla işbirliği veya karşıtlığı üzerine temellendirdiği görülmektedir. Yine de bu durum sorunların görünür hale gelmesi ve çözüm önerilerinin oluşturulmasında onun tarafsızlığına engel teşkil etmeyecektir. Yani STK'lar siyasi eğilimden uzak kuruluşlar olarak kabul edilirken siyasetin etkilediği, yönlendirdiği, desteklediği ya da engellediği bir kuruluş olabilmektedir.

STK’lar ayrıca siyasi partilerin dışında kalan ve iktidarı eleştirme imkânı bulunmayan grupların da temsilcisidir (Tosun, 2001, s. 181). Çünkü STK’lar hiçbir kesimin demokrasiyi kullanarak diğerleri üzerinde baskı oluşturmaya imkân vermeyip demokrasiyi bütün kesimlerin hakkını koruyan bir idare tarzı olarak kabul ederek (Sarıbay, 1998, s. 106-108) irade bütünlüğünü sağlamayı amaçlamaktadır.

Yaşanabilecek olumsuzluklara rağmen STK’lar, kitle iletişim araçlarıyla önerilerini geniş halk kitlelerine ulaştırıp kamuoyu oluşturarak (Tosun, 2001, s. 183-184) kararları kendi lehlerine çıkarmaya çalışmaktadır (Küçükömer, 2009, s. 220). STK’ların meşru olarak kabul edilip tanınması ve siyaseti harekete geçirebilmesi (Joachim, 2007, s. 16) tekelleşmemiş medya desteğine de bağlıdır (Yıldırım, 2004, s. 71-72). Geleneksel medyanın belli ellerde toplanmasından kaynaklanan zorluklar internetin getirdiği imkânlarla aşılmıştır. Bu imkânlar doğrultusunda STK’lar değişik konularda internet üzerinden anlık haberleşip güçlerini birleştirmelidir. Böylece kamuoyu oluşturarak karar vericiler üzerindeki etkilerini artıracaklardır. Ancak akıllı bir cihaza sahip herkesin haber yayma imkânına sahip olması, faaliyet alanlarının denetimden çıkmasına ve kötü niyetli çevrelerin kullanabileceği gri alanın genişlemesine de yol açmaktadır.

Vatandaşlar seçim dönemlerinde isteklerini siyasi parti yetkililerine yeteri kadar anlatma imkânı bulamadığı gibi idareciler üzerinde denetim de oluşturamamaktadır. Bu yüzden STK’lar vatandaşların isteklerinin değişik dönemlerde karar vericilere ulaştırılmasının yollarından birini oluşturmaktadır. Yönetimle vatandaş arasında köprü rolünü üstlenmesine, kararların alınmasında toplumsal baskı oluşturmaya rağmen STK’ların kimi temsil ettiği ve etki güçlerinin derecesi tartışmalıdır. Çünkü STK’lar kimin çıkarlarını temsil ettiği konusunda oldukça seçicidir (Ottaway, 2001, s. 285). Örneğin Türkiye’de bazı sivil toplum tepkileri özellikle varlıklı kesimlerin bu ayrıcalıklarını korumak amacıyla hükümete yönelik baskı söylemleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

STK’ların karar mekanizmalarına katılımı konusunda geniş kitleleri ilgilendiren ve sivilleşmeye yönelik gözle görülebilen nadir örneklerden biri Türkiye’deki kıyafet yönetmeliğinin değişmesi yönündeki teşebbüstür. Memur-Sen Mart 2013 tarihinde devlet memurlarının kılık-kıyafet yönetmeliği ile tek tiplleştirilen ve çalışma hayatında amirlerin memurlara karşı baskı aracı olarak kullandıkları uygulamalara yönelik sivil itaatsizlik eylemi başlatmıştır. Erkek memurların yasaklara uymaksızın belirleyecekleri kılık-kıyafetle görevlerine gitmesi süreci başlatılmış, memuruna güvenmeyen devlet fikri oluşturan uygulamaların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Ayrıca temel hak ve özgürlüklere uygun hale getirilmesi ve ayrımcılığın sonlandırılmasına yönelik hukuki mücadele de başlatılmıştır. Kıyafet yönetmeliğinin 5. maddesinde yer alan her gün sakal tıraşı olmak, ayakkabının şekli ve boyası, bıyık şekli, kravat zorunluluğu, saç ve favori uzunluğu gibi tek tipçi yaklaşımları ortadan kaldırmak ve ihtilal kalıntısı uygulamalara son

vermek amacıyla başlatılan girişim biraz da idarecilerin bu yöndeki eğilimleri nedeniyle başarılı olmuştur. Neticede idari anlayış devletin üstün olduğu bir yapıdan, devletle STK'ların sorumluluk paylaştığı bir anlayışa dönüşmektedir. Bu yüzden STK'ların toplumsal tepkinin dışı yansımalarının önemli kanallarından biri olduğu ve demokratik yönetimlerin emniyet sistemi görevi gördüğü söylenebilir. Çünkü temsili demokrasilerde STK'lar toplumsal sorunların hükümetlere iletilmesi ve çözümüne yönelik çareler aranmasında etkilidir.

3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ARAÇSALLAŞTIRILMASI

Sınırları belirlenmiş devlet üstünlüğü anlayışı giderek yıpranmasına ve her geçen gün bir meydan okumayla karşı karşıya kalmasına rağmen (Falk, 2002, s. 43) sınırlar hala davetsiz misafirleri dışarıda tutmakta ve devlet, öncelikli aktör olmaya devam etmektedir (Benhabib, 2002, s. 440-442). Gelişmekte olan toplumlarda gelişmiş toplumlara göre göre siyasi sistem istikrarsız bir çizgi takip etmekte, istikrarsızlık kendini yaygın askeri rejim veya askeri darbelerle göstermektedir (Bottomore, 2017, s. 84). Türkiye'deki demokratikleşme yönündeki önemli sorunlardan biri de ordunun siyasi sisteme etkisi ve STK'ların etkinliğinin artması için gerekli şartların oluşturulmamasıdır (Tosun, 2001, s. 348). Bu yüzden Türkiye'de bazen üniformalı, bazen de üniformasız biçimde ortaya çıkan yapı, demokrasi işleyişini zaman zaman kesintiye uğratmış hatta kazanımları geriye götürmüştür. Yine bazı çevreler seçkinli ayrıcalıklarını devam ettirebilmek için STK'lar üzerinden isteklerini meşrulaştırmaya çalışmakta ve bu durum STK'ların araçsallaştırılmasına yol açmaktadır.

1980'lerden itibaren sivil toplumun etkinliği küresel alanda önemli ölçüde artmıştır (Sunar, 2005, s. 7-8). Aslında batı dünyası, tarihlerindeki bazı olayları kapatmak için dış dünya üzerinde katı bir denetim görevi üstlenmiştir. Sömürgeleştirdikleri topraklara medeniyet götürdüklerini ileri sürerek kendilerini aklamaya çalışmalarının çağdaş versiyonu olarak insan hakları misyonerliğini üstlenmişlerdir (Ortaylı, 2020, s. 187). Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan coğrafyalardaki siyasi gelişmeleri kendilerine sağladığı fayda açısından ele almakta ve STK marifetiyle o ülkeleri kontrol etmeye çalışmaktadır. Bu işi yaparken kendileriyle birlikte hareket edecek aktörler bulmakta zorluk çekmemektedir (Doğan, 2013, s. 25-26). Bazı STK'lar toplumun iyi niyetini suistimal edebilmektedir (Koçak ve Can, 2023: 2189). Dolayısıyla STK'ların bu yönde çalışması veya kullanılması onların güvenilirliğinin ve iyi niyetinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Sivil toplum özellikle Ortadoğu'da devletle toplumun ayrıştırılmasında bir aygıt görevi üstlenmiş gözükmektedir.

Bir ülkede STK sayısının çok olması orada sivil toplum teşkilatlanmasının etkili olduğu veya o topluluğun sivil toplum olduğu anlamını taşıdığını (Tosun, 2008, s. 128) ve bunun her zaman demokrasinin gelişmesine katkı sağladığını söylemek mümkün değildir (Tosun, 2005, s.

125). 1990’lı yıllarda Türkiye’de demokrasinin gelişip kökleşmesinde STK katkısının çok yetersiz olduğunun göstergesi, Ocak 1997’de askeri elitlerin etkisi ile yayınlanan “Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği” ne dayanılarak, 28 Şubat 1997’de askerlerin Milli Güvenlik Kurulu üzerinden hükümete verdiği muhtıra anayasal açıdan meşru bir hükümeti çalışamaz hale getirmesidir (Barry, 2005, s. 81). Düşüncelerini yüksek yargı mensuplarını da içine alacak şekilde brifingler marifetiyle etki altına alması, askerlerin sivil siyaseti etkileme potansiyelini ortaya koymuştur (Tosun, 2001, s. 352). Askeri elitlerin gerçekleştirdiği bu darbenin yüksek yargı ve bürokrasi tarafından açıkça desteklenmesi Türkiye’de sivil toplum kavramının eğreti bir noktada olduğunu göstermiş (Doğan, 2013, s. 351), kendini STK olarak öne çıkaran kuruluşların ne kadar sivil toplum olduğu test edilmiştir (Duran, 2008, s. 249-251). Yazılı ve görsel basın başta olmak üzere bir kısım sendikalar devlet kademelerinde yer alan bazı elitlerin ürettiği güvenlik tehditlerini propaganda ile toplumun dönüştürülmesi için araç olarak kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemde STK’lar demokratikleşmeyi hedeflerinin dışına çıkarıp siyasete karşı bir tavır sergilemiştir. STK’ların ortaya koyduğu tavır göstermiştir ki sadece devletin değil STK’ların da demokratikleşmeye ihtiyacı vardır (Duran, 2008, s. 254). Türkiye’de o dönemde askeri elit ve bürokratlar iktidara gelme mücadelesinde halk desteğinin gücüne inanmadıklarını ortaya koymuş (Doğan, 2013, s. 351), STK’ların iktidarları değiştirmek amacıyla kullanılması onların “masumiyetini” kaybettirmiştir (İbrahim ve Wedel, 1997, s. 15). 28 Şubat post-modern darbe sadece hükümeti değiştirme amacıyla sınırlı kalmamış sivil toplumu da şekillendirmeyi amaçlamış (Doğan, 2013, s. 351) ve elitlerin hayat tarzını kalabalık kitlelere dikte etme isteği toplumdaki fay hatlarını derinleştirmiştir (Duran, 2008, s. 256).

Aslında Türkiye’deki bu tür gayretkeşlikler yeni değildir. Örneğin Mustafa Kemal’in 1925’de çıktığı Kastamonu gezisinde şapkeyi tanıtacağını öğrenen gazeteci Hikmet Şevki milletvekillerinin tepkisini ölçmek için fötr şapka giyerek eski Türkiye Büyük Millet Meclisinin önünde dolaşmaya başlamıştır. Ankara İstiklal mahkemesi başkanı Ali Çetinkaya ise gazeteciyi çağırarak milletin değerlerine saygısız davrandığı gerekçesiyle nezarete attırmış ve hapsedirmeye kalkışmıştır. Ancak Mustafa Kemal’in Kastamonu konuşması duyurulunca elit tabaka arasında şapka bulup tren garında Mustafa Kemal’i karşılama telaşı başlamıştır. O dönemde Ankara’da şapka üreten terzi yoktur. Çetinkaya’nın aklına nezarete attırdığı gazeteci gelir, görevliye gazetecinin nerede olduğunu sorup nezarete olduğunu öğrenince şapkasını getirin kendi kalsın der ve başına biraz da küçük gelen şapkeyla karşılama gider (Atay, 1968, s. 502-503). Diğer bir örnekte ise Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bazı yöneticiler Tandoğanvari (dönemin Ankara valisi/belediye başkanının, Kızılay’a kendince kıyafeti uygun olmayanları almaması, örneğin Aşık Veysel’i şehre almaması) yaklaşımıyla toplumu şekillendirmeye çalışmış ve bu yaklaşım sivil toplum oluşumu üzerinde ciddi baskı oluşturmuştur (Tarhanlı, 1998, s. 14). Bu sebeple geleceğe yönelik planların siyasi aktörler yerine kendini toplumun üzerinde gören bir kısım bürokrat ve

onları hararetle destekleyen iş çevreleri tarafından belirlendiği kanaati yaygınlaşmıştır (Ensaroğlu, 2001, s. 141-169). Türkiye'deki STK'lar siyasete, siyaset dışı müdahale dönemlerinde kendi ideallerini unutmak suretiyle güç birliği gerçekleştirmiş “demokrasiyi yok eden demokratik kurumlar” terimi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Bazı işçi sendikaları ve meslek kuruluşları demokrasi dışı yöntemleri kolaylaştırıcı ve destekleyici mahiyette (Yıldırım, 2004, s. 252-254) ilgi ve bilgi alanlarına girmeyen konular hakkında bile bildiriler yayınlamıştır. Bu yüzden demokratik şartlardan yararlanarak teşekkül eden STK'ların, demokrasiyi yok saymak amacıyla geliştirdikleri tavır düşündürücüdür.

İnsanların inançları konusu da sivil toplum açısından önemlidir. Çünkü sivil toplum insanların dini inançlarına ve mensubiyet bağlarına önem vermekle birlikte bunlardan birinin diğerine baskı kurmasını istemez (Barry, 1999, s. 9). Bazı çevreler hayalinde canlandığı dinden hareketle dinin kontrol altında tutulmadığı takdirde sivil toplumun ortadan kalkacağını dillendirmektedir. Oysa demokrasi çok kültürlülüğü ve çok renkliliği demokratik bir toplumun ön şartı olarak kabul ediyorsa korkulması gereken bir durum yoktur (Kukathas, 1999, s. 37-42). Kuruluşların sivil toplum olarak nitelendirilebilmesinin en önemli kıstaslarından bir diğeri de katılım şeklidir. Hangi alanda çalıştıklarına bakılmaksızın bireylerin kendi iradeleriyle katıldığı her örgüt sivil toplum örgütü niteliğine haizdir (Çaha, 2005, s. 17-18). Gönüllülük esası ise üyelerinin çıkarları doğrultusunda değil toplumsal yararın öncelikli amaç olduğunu göstermek bakımından vurgulanır.

Burada belirtmek gerekir ki zorunlu üyelik uygulaması yapan odalar, borsalar gibi mesleki kuruluşlar kategorik olarak STK sayılamazlar (Doğan, 2013, s. 309). Bunların daha çok güç odaklarının toplumu denetleme vasıtası olarak görev üstlendikleri değerlendirilmektedir. Zira Türk STK'ları içinde yer alan meslek odaları iyi niyetli girişimler olarak kurulmasına rağmen bir müddet sonra marjinal grupların denetimine girebilmektedir. Meslek kuruluşu görüntüsünde faaliyet sürdürmesine rağmen yöneticilerinin ideolojilerinin tezahürü olarak terör örgütleri veya yabancı istihbarat teşkilatlarının sözcülüğünü yaparak, içinden çıktığı toplumu uluslararası alanda zor duruma düşürecek suçlamaları bile gündeme getirebilmektedirler. Örneğin faaliyet alanı sağlık olması gereken bir STK, hangi üyesinin fikrini yansıttığı belli olmayan bir şekilde Türk güvenlik güçlerinin terörle mücadelede kimyasal silah kullandığını ileri sürmek suretiyle insan haklarını savunduğunu ileri sürmektedir. Ancak aynı STK şehit olan askerler, korucular ve sivil vatandaşlarla ilgili hiçbir beyanatta bulanmamaktadır. Bu durum onların tarafsızlığı ve bağımsızlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü neticede kuruluş amaçları dışına çıkmış olunmaktadır. Özetle STK'ları hayata geçirmek muhtemel bürokratik zorluklara rağmen kolaydır. Bu yüzden STK kurmak bazı kesimlerin illegal faaliyetlerini perdelemek amacıyla sıkça başvurdukları bir yöntem dönüşmüştür. Örneğin tabelasında dernek ibaresi bulunan bir STK gerçekte yasadışı bahis merkezi olabilir.

4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SİVİLLEŞMESİ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Seçimler sonunda hükümet gücünü kullanma yetkisine sahip olan siyasi görüşün, keyfi davranışlara yönelmesini engellemek için (Yıldırım, 2004, s. 85-86) STK’ların politikaların oluşturulması ve uygulanmasında daha geniş katılımlara zemin oluşturacak mekanizmaların hayata geçmesinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır (Saran, 2004, s. 277). Sorunların çözümünde devletle STK’ların işbirliğine girmesi, bireylerin dışlanmışlık duygusunu azaltacak (Tosun, 2005, s. 133) toplumsal barışa ve verimli çalışma ortamına katkı sağlayacaktır.

Demokrasiye siyaset dışı güçlerin müdahale etmesini engellemek ve tasfiye edilmesini sağlamak için sivil toplumun güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Duran, 2008, s. 262). Türkiye’de devletin, milli güvenliği ileri sürerek STK’lara şüpheyle yaklaşımı değişmeye başlamıştır. Ancak eski alışkanlıklarını değiştiremeyen ve kendini toplumun üzerinde görenler STK’ları kendi istekleri doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Halkın oyuyla iktidara gelmiş olan siyasi partilerin kapatılması yönünde dâhi işlem yapılabilmektedir. Seçkin bazı çevrelerin geçmiş dönemdeki faaliyetleri de dikkate değerdir. Çünkü fırsat bulduklarında parkları, umumi tuvaletleri, kaldırımları kamusal alan ilan ederek milleti kendi fikir dünyalarında hapsedme teşebbüsünde bulunmuş ve zorlayıcı bir yaptırımla karşılaşmamışlardır. Örneğin bilimsel faaliyetlerin yeşerdiği üniversiteler, geçmişte giriş kapısından itibaren kamusal alan olarak değerlendirilip bazı öğrencilerin eğitim hakkının engellendiği, ikna odalarına alındığı ve bunun çağdaşlık olarak millete kabul ettirilmeye çalışıldığı yerler olmuştur. Bir diğer örnek de şehitlerin ailelerinin kıyafetleri dolayısıyla cenaze törenlerinde dışlanmasıdır. Bu örnekler göstermiştir ki topluma yabancı bazı kesimler kendi isteklerini kanunmuş gibi teamüllerin uygulaması olarak dayatırken, yürürlükteki kanunların uygulanmamasını sağlamaya çalışmışlardır. Oysa bu noktada STK’lar mensuplarının haklarını savunarak toplumsal huzura katkıda bulunmalıdırlar.

STK’ların mensuplarının haklarını savunması önemlidir. Çünkü STK’ların sesinin kısıldığı idarelerde iktidar ve rant mücadeleleri hukuk tanımaz boyutlara ulaşabilir. Bu yüzden devlet toplumun kültürünü isteği doğrultusunda dönüştürmeye çalışmamalı, demokratik açılımlarla insanların kendi hayat akışlarını belirlemesine imkân tanınmalıdır (Kırılmaz, 2013, s. 64-65). Nasıl ki Türkiye’de doğal afetlerde zarar görenlerin ihtiyaçlarının karşılanması gündeme geldiğinde akla sivil toplum gelmektedir, demokrasi denildiğinde de akla sivil toplumun gelmesi arzulanmaktadır (Duran, 2008, s. 260). Oysa darbelerin rutin halde gerçekleşmesi, siyasi parti ve STK’ların faaliyetlerine son verilmesi gibi olaylar çoğulcu siyasal ortama zarar vermektedir (Tosun, 2001, s. 355). Bu yüzden bazı kesimler tarafından toplum

üzerinde oluşturulan devlet kudretinin sınırlandırılması ve STK'ların gelişebilmesinin desteklenmesi gerekmektedir.

Diğer yandan STK'ların insan ve ekonomik kaynaklarının devlet veya bazı kurumlar tarafından karşılandığı durumlarda, özerkliğini kaybettiği için STK sayılmamaları gerektiği yönünde yaygın bir eğilim vardır (Yıldırım, 2004, s. 61). Oysa kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesiyle sendikalı kişi sayısı oldukça düşmüş ve Avrupa ile uyum çalışmaları gereğince sendikalaşmanın teşvik edilmesi gündeme gelmiştir. Yine 2000'li yıllardan itibaren memur sendikalarının üye sayılarının artmasındaki en önemli etken, toplu görüşme primi olarak ifade edilen sendika aidatlarının devlet tarafından ödenmeye başlaması olmuştur. 2005 yılından itibaren sendika üyeleri olan kamu görevlileri adına sendika ödentisi adıyla para ödenmeye başlanmış, 2008 yılında toplu görüşme primi adıyla ödemeler artırılarak devam ettirilmiştir. Ancak sendika üyelerinin aidatlarının toplu sözleşme primi adı altında devlet tarafından ödenmesi, sendika idarecileri ve üyeler açısından idareye bağımlılığı beraberinde getirmektedir. Üyelik aidatları devlet kaynaklarınca karşılanan memur sendikaları bir kısım şahıslara ikbal sağlamak dışında fazla etkinliği görünmeyen kuruluşlar olarak algılanabilmektedir. Çünkü sendika üyelik aidatları üyeler tarafından ödense sendikaların üye sayısı nasıl bir seyir gösterir, doğrusu bu merak uyandıran bir konudur.

STK'lar devletlerin kendi politikaları içerisine dâhil ettiği kuruluşlar olarak devlet karşıtı, devlete alternatif veya devletin üzerinde olamaz. Zira STK'lar devlet faaliyetlerinin uzantısı niteliğindedir (Sharma, 2001, s. 152). Çünkü temel aktörün devlet olduğu sistemde STK'ların gelişme göstermesi devletin temel aktör olma konumunu değiştirmemektedir. Devletler özellikle kendi egemenlik alanında çözemediği sorunlar konusunda STK'larla işbirliği yapmaktadır. Üyelığın mecburi tutulduğu meslek kuruluşları ise, baskı grubu olmasına rağmen STK sayılamaz. Ancak yöneticilerin kimi temsil ettiği pek açık olmayan bu odaların karar mercileri üzerinde daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Uygulanan seçim sistemi ve aynı meslek mensuplarının tek odaya üye olma mecburiyeti aslında demokrasi görüntüsü altında keyfiligi meşrulaşmaktadır. Ayrıca STK'lardaki üyelerin üyelik motivasyonları ve beklentileri farklılık göstermektedir. Gelişen haberleşme imkanları STK'ların üyeleriyle haberleşme imkanlarını da artırmıştır. Ancak bu tür oluşumlarda iletişim genelde tek yönlü yani yukarıdan aşağı bir iletişim türüdür. Yöneticiler üyeleri adına düşündüklerini tebliğ eder. Sendika faaliyetleri üyelerin edilgen olduğu mesaj sendikacılığına dönüşmüştür. Bu konudaki diğer eleştiri noktası ise demokrasinin göstergesi olarak kabul edilen STK'larda yönetim kurulları ve başkanların yıllarca değişmemesi/değiştirilememesidir. Yöneticiliği meslek haline getiren bazı sendikacıların bir üst makama geçmedikçe yerinden ayrılması kolay rastlanan bir olay değildir. İşte bu açmaz sendikaların durağanlaşmasına ve kuruluş amaçlarından uzaklaşmasına yol açmaktadır. Buna çözüm olarak ise seçim

sisteminin değiştirilmesi yanında barolarda uygulanmaya koyulduğu gibi şartları daha da kolaylaştırarak ayrı odalar oluşturulmasının yolları açılmalıdır. STK’ların yaptığı faaliyetler ülkenin tanıtımı ve yumuşak güç oluşturulması yönünde önemli bir çarpana sahip olsa bile, yöneticileri atamayla belirlenen kurumların STK olarak kabul edilmesi eleştirileri beraberinde getirmektedir.

Sonuç

Sınırları belirlenmiş devlet üstünlüğü anlayışı giderek yıpranmasına ve her geçen gün bir meydan okumayla karşı karşıya kalmasına rağmen (Falk, 2002, s. 43) sınırlar hala davetsiz misafirleri dışarıda tutmakta ve devlet öncelikli aktör olmaya devam etmektedir (Benhabib, 2002, s. 440-442). Hükümetten ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlardan destek alan STK’ların ulusal boyutta çözülemeyen konularda inisiyatif üstlenmesi önemlerini artırmıştır. Türkiye’de faaliyette bulunan bazı STK’lar iyi tanımadıkları batı kültürünü taklit etmeye çalışırken aslında içinden çıktığı toplumun kültürel kodlarıyla barışmalıdır. Ancak sivil toplumun insanların dini inançlarına ve mensubiyet bağlarına önem vermekle birlikte bunlardan birinin diğerine baskı kurmasını istemediği de (Barry, 1999, s. 9) unutmamalıdır. Bazıları hayalinde canlandırdığı dinden hareketle dinin kontrol altında tutulmadığı takdirde sivil toplumun ortadan kalkacağını dilendirmektedir. Oysa demokrasi çok kültürlülüğü ve çok renkliliği demokratik bir toplumun ön şartı olarak kabul ediyorsa korkulması gereken bir durum yoktur (Kukathas, 1999, s. 37-42). Türkiye’de caminin, havranın, kilisenin yan yana bulunduğu, kimsenin dışlanmadığı kültür temellerinden geldiği göz ardı edilerek, sistemin zarar göreceğini iddia edenler bulunmaktadır. Ancak bu iddiayı destekleyen bir kanıt bulunmamaktadır. Çünkü samimi dindarların kendi inançlarına karşı yöneltilen uç fikirlere karşı sessiz kaldıkları görülmektedir (Doering, 1999, s. 49-50). Diğer yandan milletin dini değerlerini istismar etmeye çalışanların, insanların yardım yapma düşüncesiyle desteklediği bir kısım organizasyonları, dernekleri emellerine alet edebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. İdari anlayış devletin üstün olduğu bir yapıdan, devletle STK’ların sorumluluk paylaştığı bir anlayışa dönüşmektedir. STK’ların toplumsal tepkinin dışı yansımalarının önemli kanallarından biri ve demokratik yönetimlerin emniyeti işlevinde olduğu söylenebilir. Çünkü temsili demokrasilerde STK’lar olmadan toplumsal sorunların hükümetlere iletilmesi ve çözümüne yönelik çareler aranması neredeyse mümkün değildir. Bunun için ise özellikle etkin konumda olan STK yöneticilerinin konumlarını koruma fikrinden vazgeçip gerçekten üyelerinin istekleri doğrultusunda kendi rotalarını belirlemeleri gerekmektedir. Sonuç olarak STK’lar karar mekanizmalarına katılım yolunun açık olduğunu ve ellerinde büyük bir güç bulduklarını bilerek kuruluşunda belirtilen amaçlarına uygun hareket etmelidir. Böylece üyelerinin isteklerini gerçekleştirirken toplum refahını da yükseltebilen bir işlevde olabileceklerdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Ayşegül Güler: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Ayşegül Güler: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Güler, A. (2024). Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının karar mekanizmalarına katılımı. *Akademik Hassasiyetler*, 11(24), 98-119. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1332682>

Kaynakça

- Akatay, A. & Yelkikalan, N. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük insan kaynakları yönetimi*. Ekin Yayınları.
- Aksoy, N. (2008). *Sivil toplum ve baskı grupları*. Kaknüs Yayınları.
- Aktay, Y. (2005). Sivil toplum ve sıkıntıları: oryantalizm, şiddet, vesaire. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum: farklı bakışlar* içinde (s. 9-28). Kaknüs Yayınları.
- Aktay, Y. (2008). Doğu-Batı ekseninde sivil toplum. M. Şentürk & A. Erdoğan (Ed.), “*Sivil*” toplum kavramı tartışmaları içinde (s. 53-71). Kaknüs Yayınları.
- Atay, F. R. (1968). *Çankaya Atatürk’ün doğumundan ölümüne kadar*, Pozitif Yayınları.
- Ayata, A. (2016). Human rights aspects of European foreign policy, *Global Journal on Humanites & Social Sciences*. 04, 01-07.
- Bachani, A.M., Tran, N. T., Agrawal, S. & Hyder, A. A. (2015). The role of NGOs in child injury prevention: an organizational assessment of one network of NGOs. *Health Policy* 119, 74-81, <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2014.10.010>

- Barry, N. (1999). Sivil toplum, din ve İslam. Ö. Demir (Ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* içinde (s.1-20). Liberte Yayınları.
- Barry, N. (2005). Klasik liberalizm ve sivil toplum. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum ve demokrasi* içinde (s.55-60). Kaknüs Yayınları.
- Benhabib, S. (2002). Transformations of citizenship: the case of contemporary Europe. *Government and Opposition*, 4(37), 439-465.
- Bottomore, T. (2017). *Siyaset sosyolojisi* (Çev. E. Mutlu), İletişim Yayınları.
- Cihan, A. (2007). *Osmanlı toplum yapısı ve sivil toplum*. 3 F Yayınevi.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil toplum üstüne. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum ve demokrasi* içinde (s.17-20). Kaknüs Yayınları.
- Demir, Ö. (1999), Giriş. Ömer Demir (Ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* içinde (s.v-xxvii). Liberte Yayınları.
- Doering, D. (1999). Dinler ve sivil toplum. Ö. Demir (Ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* içinde (s.45-54). Liberte Yayınları.
- Doğan, İ. (2000). *Sivil toplum ondan bizde de var*. Sistem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*. Alfa Basım Yayım.
- Doğan, İ. (2013). *Sivil toplum anlayışı ve siyasal sistemler*. Astana Yayınları.
- Duran, B. (2005). Türkiye’de sivil toplum ve siyaset. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum: farklı bakışlar* içinde (s.189-223). Kaknüs Yayınları.
- Duran, B. (2008). 28 Şubat’ın gölgesinde “sivil” toplumu ve siyaseti düşünmek. M. Şentürk & A. Erdoğan (Ed.), *“Sivil” toplum kavramı tartışmaları* içinde (s. 249-262). Kaknüs Yayınları.
- Emre, A. (2008). Sivil toplum taleplerinin içinde ekonomik ve sınıfsal talepler yoktur ve ekonomik adaletsizliğe hiç yer verilmez. M. Şentürk & A. Erdoğan (Ed.), *“Sivil” toplum kavramı tartışmaları* içinde (s.87-96). Kaknüs Yayınları.
- Ensaroğlu, Y. (2001). *Tamamlanmamış bir değer insan hakları*. Şehir Yayınları.
- Erözden, O. (2005). Sivil toplumun karanlık yüzü: demokrasiye geçiş sürecinde sivil toplumun farklı görünüşleri, Hırvatistan örneği. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum: farklı bakışlar* içinde (s.175-187). Kaknüs Yayınları.
- Falk, R. (2002). *Yırtıcı küreselleşme bir eleştiri* (Çev. A. Çaksu), Küre Yayınları.
- İbrahim, F. & Wedel, H. (1997). Giriş. F. İbrahim & H. Wedel (Ed.), *Ortadoğu’da sivil toplumun sorunları* içinde (s.11-29). İletişim Yayınları.
- Joachim, J. M. (2007). *Agenda setting, the UN, and NGOS gender violence and reproductive rights*. Georgetown University Press.

- Kamu görevlileri sendikaları ve toplu sözleşme kanunu. (2001, 12 Temmuz). *Resmî Gazete*.
- Karagöz Yerdelen, B. (2021). Sivil toplum ve demokrasi, R. Keleş & E. Alacadağlı (Ed.), *Sivil toplum, demokrasi ve kent yönetimi* içinde Astana Yayınları.
- Keleş, R. (2021). Demokrasi, sivil toplum ve kent yönetimi, R. Keleş & E. Alacadağlı (Ed.), *Sivil toplum, demokrasi ve kent yönetimi* içinde Astana Yayınları.
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye’de sivil toplumun serüveni: imkânsızlıklar içinde bir vaha*. STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi) Yayınları.
- Kırılmaz, M. (2013). *Güven ve güvenliğin sağlanmasında sivil toplum kuruluşları*. Adalet Yayınevi.
- Koçak, B. & Can, H. (2023). Toplumsal güven kavramının sivil toplum kuruluşları açısından önemi. S. Sarıbaş & T. Akkuş (Ed.), *Sosyal, insan ve idari bilimlerde yenilikçi çalışmalar* içinde (s.2179-2195). Duvar Yayınları.
- Kong, N., Salzman, O., Steger, U. & Ionescu-Somers, A. (2002). Moving business/industry towards sustainable consumption: the role of NGOs, *European Management Journal*, 20 (2), 109-127.
- Kukathas, C. (1999). İslam, demokrasi ve sivil toplum. Ö. Demir (Ed.), *İslam, sivil toplum, piyasa ekonomisi* içinde (s.21-44). Liberte Yayınları.
- Küçükömer, İ. (2009). *Cuntacılıktan sivil topluma*. Profil Yayıncılık.
- Ortaylı, İ. (2020). *Avrupa ve biz*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ottaway, M. (2001). Corporatism goes global: international organizations, nongovernmental organization network, and transnational business. *Global Governance*, 7(3), 265-292.
- Paker, C. (1998). Açılış oturumu. E. Altınoğlu & A. Gür (Ed.), *Yoksulluğu önleme stratejileri, sivil toplum kuruluşları diyalogu* içinde (s.11-12). TESEV Boyut Matbaacılık.
- Poret, S. (2019). Label wars: competition among NGOS as sustainability standard setters. *Journal of Economics Behavior and Organization*, 160, 1-18, <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2019.02.015>
- Saran, U. (2004). *Kamu yönetiminde yeniden yapılanma “kalite odaklı bir yaklaşım”*. Atlas Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (1998). Türkiye’de demokrasi ve sivil toplum. E. F. Keyman & A. Y. Sarıbay (Ed.), *Küreselleşme sivil toplum ve İslâm Türkiye üzerine yansımalar* içinde (s.88-110). Vadi Yayınları.
- Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. (2012, 7 Kasım). *Resmî Gazete*.
- Sharma, K., L. (2001). Hint devleti ve STÖ’ler: bazı düşünceler. (Çev. I. Ergüden), *Sivil toplum örgütleri neoliberalizmin araçları mı, halka*

dayalı alternatifler mi? içinde (s.150-155). Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD). Kros Matbaacılık.

Sunar, L. (2005). *Sivil toplum: farklı bakışlar*. Kaknüs Yayınları.

Tabakoğlu, B. (2002). Türkiye’de sivil toplum söylemleri STK’lar, yerelleşme ve yerel yönetimler. A. Çakmak (Ed.), *Türkiye’de sivil toplum kuruluşları sempozyumu-xi* içinde. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Tarhanlı, T. (1998). Birinci oturum: Dünyada ve Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının gelişimi. Üç sempozyum sivil toplum kuruluşları. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları sempozyumu 16-17 Aralık 1994. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2023a, 22 Temmuz). *Dernek sayıları*. 22 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> adresinden edinilmiştir.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2023b, 22 Temmuz). *Vakıfların türlerine göre dağılımı*. 22 Temmuz 2023 tarihinde https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar2023-sorasi/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--14072023.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2023c, 22 Temmuz). *5253 sayılı dernekler kanuna göre Türkiye’de faaliyet göstermesine izin verilen yabancı STK’lar*. 22 Temmuz 2023 tarihinde https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabancıSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf adresinden edinilmiştir.

T.C. Ticaret Bakanlığı (2023, 2 Mayıs). *Türkiye’de kooperatifçilik*. 2 Mayıs 2023 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/kooperatifler-hakkinda/turkiyede-kooperatifcilik> adresinden edinilmiştir.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2023). *14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı ve 28. dönem milletvekili genel seçimleri seçim istatistikleri bülteni*. 10 Haziran 2023 tarihinde <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14Mayis2023CBSecimIstatiistik.pdf> adresinden edinilmiştir.

TESK (2023, 22 Temmuz). *İllere göre esnaf, işyeri, nüfus ve oda bilgileri*. 22 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.tesk.org.tr/resimler/sicil/4.pdf>, adresinden edinilmiştir.

Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme perspektifinden devlet-sivil toplum ilişkisi* (Türkiye örneği). Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Tosun, G. E. (2005). Türkiye’de devlet-sivil toplum ilişkisi ve demokrasinin pekişmesinin önündeki engeller. L. Sunar (Ed.), *Sivil toplum ve demokrasi* içinde (s. 123-143). Kaknüs Yayınları.

- Tosun, G. E. (2008). “Sivillik, karşılıklılık ve diğerkâmlık eğilimlerinin gözlenebildiği sivil toplum demokratikleşme sürecinin tamamlayıcısı olacaktır”. M. Şentürk & A. Erdoğan (Ed.), “*Sivil*” toplum kavramı tartışmaları içinde (s.87-96). Kaknüs Yayınları.
- TÜİK, (2022). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. 20 Haziran 2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi sivil toplum kuruluşları ve yönetişim*. Seçkin Yayıncılık.
- Wedel, H. (1997). Türkiye Cumhuriyeti’nde sivil toplumun nüveleri-demokratikleşmenin taşıyıcısı mı, yeni bir seçkinler örgütlenmesi mi? F. İbrahim & H. Wedel (Ed.), *Ortadoğu’da sivil toplumun sorunları* içinde (s.137-162) (Çev. E. Özbek). İletişim Yayınları.

Extended Abstract

It is important to assess the impact of non-governmental organizations (NGOs) on decision-makers and policymakers in Turkey. To this end, the historical development of the concept of NGOs and their impact on society should be examined. NGOs are organizations that contribute to the development of democracy and have the ability to act independently from the state, essentially serving as schools of democracy. They provide individuals with the opportunity to express themselves and claim their rights. The existence of NGOs established for various purposes creates a structure in which people can express their demands more easily through different organizations. Therefore, it is more crucial to understand how people perceive this concept rather than focusing solely on the definition of civil society or who uses it in what sense. There is no single accepted role or definition of NGOs, as they can act as tools or counterbalances to policymakers. Today, there is no consensus on what should be included in civil society. Being a member of a movement in society or having sympathy is among the indicators of civil society. The concept of civil society, originating from the West, continued its activities in Turkish society under the name of waqfs, existing in every field needed in society. In Islamic society, a structure was established in Medina in 622, considered a project for establishing a civil society and presenting a new culture by determining the rights and responsibilities of different social groups. Waqfs, fostering solidarity among people in Turkish society and aiming to provide solutions to societal needs, should be seen as the first examples of NGOs. NGOs, initially established in the West to address capital-labor problems during the industrialization process, emerged as a top-down demand in Turkey, which was primarily an agrarian society. The first attempt that can be characterized as a civil society in Ottoman society was the Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane, founded in 1856. Another example is the Hilal-i Ahmer Society, now known as the Turkish Red Crescent. However, the

desired development could not be achieved due to the impact of war processes. Frequent revolutions and interventions inflicted deep wounds on NGOs. Civil society activities, seen as a distinct expression of individuals seeking a remedy for their powerlessness in the face of the state, began in Turkey in 1950 with the end of single-party rule. In the West, civil society became widespread during the urbanization process. In Turkey, the concept of civil society gained popularity and became firmly established in the language since the early 1980s, primarily advocated by opponents of the military administration. It is evident that non-governmental organizations operate in numerous fields in Turkey. When examining the areas in which NGOs operate and their capacity to influence decision-makers, the concept of democracy needs to be addressed.

The concept of democracy holds significance in civil society. In a democratic system, the government refrains from using force, and people express their free will through elections within a framework of specific institutions and rules. Civil society involves the limitation of state authority, the expansion of social freedoms based on consensus within the rule of law, and the creation of conditions for various groups within society to express themselves. The emphasis that NGOs place on participation is closely linked to the democratic tradition of the society from which they emerge. Given that NGOs in Turkey have diverse founding objectives, uniting them under common decisions becomes challenging. Additionally, the worldviews and expectations of NGO members may not align with the goals of their managers. Since the 1960s, with the migration from rural to urban areas in Turkey, people have begun forming associations of fellow townspeople. This collective action aims to achieve influence that individuals cannot attain through solo efforts and to address challenges in social life. Primarily, these associations do not intend to impact decision-makers directly. NGOs are increasingly viewed as a means of continuously influencing politics. While NGOs are not political movements, they can exert influence on politics, form pressure groups, and work towards the realization of political demands. In doing so, it is emphasized that they should maintain independence from politics.

Today, NGOs have begun to shape the agenda of national politics through their reactions and proposals. NGOs should unite by promptly communicating on the internet about various issues to enhance their influence on decision-makers and shape public opinion. NGOs have played a significant role in conveying the demands of citizens to decision-makers in various periods. While they act as a bridge between the government and citizens, exerting social pressure on decision-makers, the debate persists on whom NGOs truly represent and the extent of their influence. In Turkey, civil society reactions can sometimes take the form of threatening rhetoric against the government to safeguard the privileges of the wealthy. Some factions seek to legitimize their demands through civil society organizations to maintain elitist privileges. The mere presence of numerous NGOs in a country does not

necessarily indicate the effectiveness of civil society organizations, nor does it always contribute to the development of democracy. NGOs themselves require democratization, and mechanisms should be established to allow them broader participation in policy formulation and implementation. In a system where the state is the main actor, the development of NGOs does not alter the state's position as the primary actor. States often collaborate with NGOs, particularly on issues they cannot resolve within their own sovereignty. The administrative understanding is shifting from a state-centric model to one where the state and NGOs share responsibility. NGOs are essential channels for social reaction and serve as the safety system for democratic governments. In representative democracies, addressing social problems and seeking solutions without the involvement of NGOs becomes challenging. Consequently, NGO managers should abandon the notion of merely protecting their positions and instead align their course with the wishes of their members.